

A SZEKTÁK KELETKEZÉSÉNEK OKAI.

A KÁLVIN-SZÖVETSÉG 1917. JANUÁRI BUDAPESTI
LELKÉSZI KONFERENCIÁJÁN TARTOTT ELŐADÁS.

IRTA :

DR. MAKKAI SÁNDOR

REFORMÁTUS LELKÉSZ, THEOL. M. TANÁR

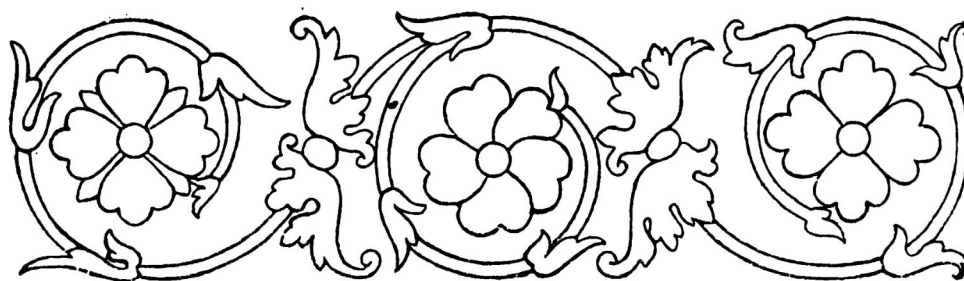
A KÁLVIN-SZÖVETSÉG KIADVÁNYA.

KOLOZSVÁR

STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVSZÁRMA

1917

Mindenekelőtt szükségesnek tartom a tárgyalandó kérdés lehető legpontosabb elhatárolását, azaz kijelölését azoknak a kereteknek, amelyek közt megbeszélésünknek folynia kell, ha gyakorlati eredményekre akarunk jutni. Azzal ugyanis tisztában vagyok, hogy e nagyfontosságú kérdés a maga egész szélességében és mélységében egy konferenciai előadás keretébe teljes alapossággal bele nem szorítható. Nem, már csak azért sem, mert a szekta kérdése mindent felölelő alapossággal és részletességgel még nincs is tudományosan feldolgozva, vagy legalább is, ha van tudományos irodalma, az még nem lett kellő tudományos megvitatás tárgyává nálunk. Így pl. szükség volna a szektáskodás és a szekták előállításának és életének tudományos *történeti* feldolgozására mindenekelőtt. Azonban ezen a helyen és ezen alkalommal erre még akkor sem vállalkozhatnám, ha a kellő történeti tudományos készültséggel valóban rendelkeznék is. Meg vagyok győződve u. i. arról, hogy a mi konferenciánkat égető gyakorlati kérdések megbeszélése hozta össze, nem elméleti érdeklődés, hanem az a meggyőződés, hogy cselekednünk kell, mégpedig azonnal. Ez az eleven és sürgős gyakorlati szükség pedig arra int, hogy a kérdéseket lehetőleg biztosan és gyorsan állítsuk be egyenesen a praktikum látószögébe, szegezzük le a tényeket, foglaljunk állást velük szemben és lássunk munkához. A lassú, hosszadalmas, türelmes, kritikai elveken nyugvó történeti kutatás, bármilyen szükséges is, éppen ennek a kérdésnek tisztázásánál, mégis nem a mi feladatunk jelenleg. Így elsősorban kiesik beszélgetésünkben a szeka és szektáskodás *történeti* tárgyalása, bár ez semmiképpen nem jelenti azt, hogy a megállapítandó tényeknek nem lenne szükségük történeti igazolásra. Majd elvégzik a historikusok. A második határvonal, a mélyet fel kell állítanunk, az, hogy a szektákról beszélvén, kizárólag a *magyarországi* szektákra leszünk tekintettel. Ez is kétségtelenül megszükitése, sőt lehetséges, hogy kissé torzítása is a kérdésnek, de csak annyiban, amennyiben az iskolai példák általában torzítják a valóságot, a megértés céljának érdekében. Ezt is a praktikus cél érdekében tesszük, mivel tulajdonképeni célunk a mi magyar szektáinkkal szemben való állásfoglalásunk

tisztázása. Reánk nézve tehát most, jelenleg a szekta a magyar szektákat jelenti és nem pl. az amerikaiakat. Az ilyen sajátosságoktól tehát eltekintünk. Végre meg kell emlékezni, hogy a konferencia m. t. vezetősége témámat határozott korlátok közé helyezte, mikor tisztán és kizárólag a *szekták keletkezésének okait* feltárni szólított fel. Másnak lesz tehát nehéz és fontos kötelessége a tulajdonképeni gyakorlati állásfoglalás, a védekezés módjainak és eszközeinek feltárása, megállapítása. Nekem tisztán tényekre kell szorítkoznom, diagnózist kell adnom. Azonban ezt sem szabad a végső gyakorlati cél elmellőzésével, teljesen elméleti „hüvösséggel” végrehajtani; hanem az okok és tények lehető olyan csoportosítása által, hogy a gyakorlati teendők megoldásának sikeres beindítására szolgáljon. Ezen elhatárolás után a kérdést három szempont alatt kell megvizsgálnunk s ezek:

A) *A szekta keletkezésének egyetemes okai.*

B) *A szekták keletkezésének okai a jelenlegi magyar protestantizmus lényegében és szervezetében.*

C) *Mennyiben ellensége a szekta a prot. egyháznak?*

1.

1. A szekta keletkezésének *egyetemes* okait keresve, mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy *mi is a szekta lényege?* mik a *jellemző vonásai?* A szektát mindig az jellemzi a legélesebben, hogy a történeti egyházzal, mint tökéletlen és elégtelen földi intézménnyel szemben a szekta a „szentek” *gyülekezete*. Tagjai magukat másoknak, természetesen különbeknek, kiválasztottaknak tekintik a többi emberek tömegéből, ők a „fehérruhások”, akik többé nem *törekednek* a szentségre, hanem *bírják* azt. A szektába való belépésük által levetkezték gyarlóságaikat, megölték az ó-embert, újjászülettek. Legjellemzőbb érzésük a *megmentettség, a bűnbeeséstől való biztonság* öntudata. A szekta kizárja a *fejlődés* gondolatát. A szektában való élet *kész, tökéletes* élet. Ebből következik az a jellemző vonása, amit *történetietlenségnek* nevezhetünk. A szektának nincs semmi érzéke a történeti fejlődés, a múlt iránt, magát nem a történeti fejlődés szerves részének, a keresztyénség élőfája történeti kivirágzásának érzi, nem gyökerezik semmi tradícióban, mert reánézve a Biblia, az őskeresztyénség sem tradíció, nem gyökér, hanem egy speciális tükörkép, mystikus norma. A hivatalos vagy történeti egyházakban egyszerűen elfajzást lát, meghamisítását a keresztyénségnek, az Antikrisztus mesterkedéseit. A szekta tehát olyan szent gyülekezet, a melyik kiveti magából a fejlődés elvét és önmagát határozott lendülettel kitépi a történeti egyházak keretéből. Amennyire történetietlen, épp annyira *egyházellenes* is. Némelyik azt hiszik, hogy a szektáskodásra általában a történeti egyházban fellépő visszaélések és hazugságok vezetnek az

embereket ; pedig ez tévedés. E visszaélések a történelemben *magának a történeti egyháznak reformációjára* vezettek, amit legfennebb katolikus szempontból lehet megtagadni. A szektáskodás oka e tekintetben mélyebben rejlik, magában az egyháztól, az egyházi élettől, a történeti fejlődéstől való idegenkedésben, a *vallásos fejlődésre való teljes lelki képtelenségben*. A szektában épen az a jellemző, hogy nem érti, nem látja, nincs érzéke annak megértésére, hogy a krisztusi élet örök időkre egyetlen útja és eszköze az emberiség egészére nézve épen maga a történeti fejlődéséből kivirágzó anyaszentegyház. És ebből következik a szekta *valótlansága, irreálitása*. A keresztyén, általában a vallásos életideál leszakítja az emberi élet, a valóság talajáról, vallása nem *kultúrtényező*, nem is része az emberi kulturának, mert felette, kívül áll a világnak. A szekta épen ezért sohasem bír semmiféle jelentőséggel és értékkel az emberi szellem realizálódásában, az emberi kulturában. A szekta *kulturaellenes*, mert egyáltalában *világellenes*. Alapvető meggyőződése a világ, a földi élet, a haladás, a fejlődés, a szellemi és anyagi kultura teljes rosszassága, romlottsága, istentelensége és aljassága. A szekta tehát ellenzője a világnak, a kulturának, magának a fejlődő emberi életnek. Ezért föltétlenül *betegség, lelki csökevény*, terméketlen vadhajtása az emberi szellem élőfájának. Az életnek egy sajátságos elnyomorodása, amelynek keletkezési okait kutatni csakugyan elsőrangú kötelességünk a nemes keresztyéni életideál haladásának érdekében. Annál inkább, mert

2. ha közelebbről megvizsgáljuk a dolgot, kétségtelenül tapasztalni fogjuk azt a tényt, hogy a szekta általánosságában és lényegében *protestáns betegség*, azaz egyetlen természetes talaja a protestantizmusban rejlik. Ennek a ténynek még azok az esetek sem mondanak ellent, amikor nem protestáns felekezetek tagjai lépnek be a szektába, ami azonban ritkább eset is. Nem mondanak ellent, mert minden kétséget kizárólag bizonyos az, hogy a szekta *sarkalatos protestáns elvek egyoldalú érvényesítésén nyugszik*. Ilyen elv mindenekelőtt az *egyetemes papság elve*, mely a maga torz formájában, mint a papi hivatal, az arra való különös készüllet teljes szükségtelensége, minden szektában lényeges. Ilyen protestáns eltorzulás a szektában az *egyénnek közvetlen érintkezése*, közbenjáró nélküli összekapcsolása Istennel, a *Szentlélek* megvilágosítása alapján. Ilyen mindenekfelett az, hogy a szekta fundamentuma a *Biblia* és alapelve annak szó szerinti, de mindenki által szabad értelmezése, kezelése, zsinórmértékül való felállítása. *Istentiszteletük külsőségeinek és alkotórészeinek azonossága, vagy hasonlósága* szintén erre vall, ha csak másodrangú is.

Természetesen az, hogy valamelyik politikai csizmadia, vagy bölcs tímármester „testvér” valósággal isteni tekintéllyel magyarázza az Isten titkait és úgy fejtegeti a Szentírást hóká szemekkel pillogatva az ég felé,

mint valami apostol, nem azt jelenti, hogy ez sarkalatosan protestáns dolog, hanem igenis azt, hogy ez egy sarkalatos protestáns elvnek, az öntudatos, szabad, egyéni vallásosságnak torzhajtása, holtpontra vitele. *A szekta a protestantizmus torzképe, karrikaturája.* Azt mutatja: milyen lenne a Szentírás fundamentumán a személyes élő hit köveiből épült protestantizmus, ha szakítana a kultúrával, a szellemi élet fejlődésének törvényeivel, a multnak saját történelmi kibontakozásában nyert isteni lendítőerejével? Ha így áll a dolog, akkor vannak és egyre felléphetnek bizonyos okok és pedig elsősorban *lélektani* okok, amelyek mindig előidézhetik a protestantizmus kebeléből a szekta kiválását. Ezen okok megvizsgálása fogja hallgatólag bebizonyítani azt is, hogy miért nem kell pl. a katolicizmusnak soha sem félnie attól, hogy a szekta az ő életében valaha is lényeges zavarokat idézhetne elő. Megvannak u. i. benne azok a pótlékok, amelyeknek hiányérzete okozza a protestantizmusban a szekta lecsapódását.

3. Elsősorban tehát a szekta keletkezésének *lélektani* okaival próbáljunk tisztába jönni. *A szekta lélektana* rendszeres tudományossággal nálunk még nincs megírva, ezért e helyen is meg kell elégednünk vázlatos és nem teljes fejtegetésekkel, amelyek a leglényegesebb tényekre szorítkoznak.

a) A szekta keletkezésének legmélyebb lélektani oka magának a *vallásnak*, a vallásos élménynek természetében gyökerezik. Elég különös, de úgy van, hogy ma már a sok mindenféle filozófiai magyarázat és méginkább a divatos természettudományos és sociológiai theoria elhomályosította, átjátszotta, eltüntette a vallásos élmény igazi gyökér-szálát, legmélyebb életerét. Azt t. i. hogy a vallásos léleknek van egy értelemmel meg nem közelíthető, de valósággal egyedül lényeges és létező szála, amelyből az egész vallásos élet táplálkozik, t. i. az *irracionalis, mystikus* kapcsolat az Isten életével. Mindaz, ami a vallásban a logikai vagy ethikai síkra esik, másodlagos, származékjelensége ennek a titokzatos, irracionalis összekapcsolódásnak az Isten lelkével és ha ez az összekapcsolódás hiányzik, vagy megszakadt, a vallásos képzetek és az egész vallásos életgyakorlat csak holt és értelmetlen formaságokká válnak. Az isteni iránt való hívő, áhitatos, sovárgó érzék, másképpen a végtelenség és tökéletesség hiányérzete a vallásos életnek semmi racionális analysissal teljesen ki nem tisztázható, mert észfeletti gyökere a vallásos élet forrása és lényege. Ez a mystikus és megrendítő hiányérzete a végtelen életnek nagyon sokféle színű változatban létezik és a lélek fejlettsége szerint óriási fejlődési vonalat mutat, de az kétségtelen, hogy ép úgy megvan a legfejletlenebb és legdurvább lélekben, mint a legfinomabb és legfejlettebb lélekben, valamilyen formában. Maga az egyház kétségtelenül épen arra van hivatva, hogy a léleknek e kapcsolatát Istennel táplálja, erősítse, folytonosan megújítsa és építse.

Most már a léleknek ez a sóvárgó hiányérzete a végtelen élet után, az Isten életének ez az éhezése és szomjuhozása lehet és lesz mindig első és leglényegesebb oka a szekta keletkezésének abban az esetben, *ha a történeti egyház ezt a hiányérzetet valamely okból pótolni nem képes vagy egyenesen megőlni törekszik.* Minden vallásos életnek halálos nyavalyája, pusztító penésze az a racionalizmus, amelyik észszerűsíteni akarja a mystikumot és lerombolja azt, ami a csoda köntösében lép a hit szeméi elé, vagy mivel magyarázó ereje megbicsaklik a mystikummal szemben, tehát elmellőzi, táplálás nélkül sorvadni hagyja a hit e mélységes gyökerét és a hit etikai vetületére fordítja triviális és józan figyelmét kizárólag és egyedül. Figyeljük meg, hogy a szekta abban az egyházban lép fel a legerősebben, amelyik ezt a racionalizmust igehirdetésének, vallástanításának, gyülekezeti munkájának vezetőelvévé teszi. A lelkek vallásos hiányérzete, az a mély, ősi ösztöne, amellyel a föld nyomásának, tehetetlensége súlyának terhe alatt kényszerülve fordulnak Isten felé, elhanyagoltatik, pusztul és sorvad. Ha azonban ez az ösztön erős, akkor mind kibékíthetlenebb elégedetlenség, tiltakozás és gyűlölet lobban fel benne zsarnoka ellen, amely végtére szakításra vezet. Azonban jól jegyezzük meg, hogy a szekta keletkezésénél, bár ez ősi vallásos hiányérzet kielégíthetlensége mindig *döntő és lényeges tényező,* mégis nem szükségképpen „szektáskodásra“ vezet, hanem vezethet egyszerűen a keresztyén ideál új kifejezésére, tehát egy új egyház megalakulására is, amely azért a keresztyénség történelmi talaján, az emberi kultúra szolgálatában állhat és így nem szekta, hanem egyházi reform lesz. *A vallásos ösztön elégedetlensége akkor oka a szekta keletkezésének, ha bizonyos speciális emberi lelkekben és bizonyos speciális körülmények, mint színező okok mellett és között tör ki.* Ez egy rendkívül bonyolult és nehéz kérdés, amelyre legalább vázlatosan világot kell vetnünk. Ha az egyházi tevékenységekben uralkodóvá válik a racionalizmus említett formája, az kétségtelen jele annak, hogy az illető egyház éltető magvát képező hit, maga a vallásos élmény sorvadóban van; akármekkora ambícióval törekedjék egy ilyen egyház arra, hogy a templomból iskolát csináljon és mindenféle bölcs és okos dologra, egészséges életre, jó gazdálkodásra, tisztességes józanságra tanítsa híveit, hogy a gyülekezet életét szövetkezettemető talajjára tegye és anyagi virágzását magas fokra emelje, mégis csak hűtelen lett önmagához és szentséges köntösét földi sárral szennyezte be, mert a hit és annak ápolása nélkül az egyház létjoga megszűnt. Az ilyen egyház természetesen olyan gyülekezetet nevel, a melyben ill. egy jó nagy részében a vallásos érzék eltompul és elsorvad, a hit igazi mélységei fölé kemény kéreg szövődik, az ősforrás betemettetik és feledésbe megy. A vallásosság hagyományos szokások száraz gyakorlatává silányul és az egyháziasság bizonyos külső formák megszokott betöltésévé. A tradíció erejénél fogva

s főleg, mert a kultúra fejlődésében az egyházi vallásossághoz számos színező tényező kerül, így pl. politikai jelleg stb., az ilyen egyháziasság kifelé lehet nagyon erősnek, öntudatosnak látszó — gondoljunk a vastagnyakú kálvinista civisekre — sőt büszkén és göggel viselt ruházata is a léleknek, de természetesen nem igazi vallás. Mivel nincs komoly vallásos gyökere, nincs etikai tartalma sem, a hívek büszkén vallják magukat kálvinistáknak, mert ez a név szabadsághősökkel, gályarabokkal, negyvennyolcassággal és keménynyakúsággal van összekötve, de igazában nem törődnek avval, sőt nem is hajlandók végtére elhinni azt, hogy a protestantizmus nem politika, nem nemzeti hevület, hanem vallásos élettypus. Épen ezért oly formális az egész vallásosságuk, hogy a valláshoz nincs is semmi köze. Sokszor elgondolkozunk rajta, hogy miképpen lehet az, hogy a mi hiveink lelkéről úgy lepattan az Ige, mint a kőre lőtt golyó és a legjobb minőségű erkölcsi tanítások után isznak a legnagyobbat és verekednek a legpompásabban, holott ez nagyon is érthető, hiszen a lélek alvó ösztöne meg sem rendült a prédikációra. Nem kell most már egyéb, mint hogy e tradíciókhoz ősi konzervativizmussal ragaszkodó, szokásegyháziasságú, bőzsírú gyülekezetekbe belekerüljenek elnyomott, vergődő lelkű, tehetetlen testi és lelki szegények, akikben nem aluszik, vagy felébredt az ősi vallásos ösztön: kielégítetlenségük, éhségük egyre növvő kínjában először az egyházat, annak hivatalosságait, azután magát a „hitetlen“ gyülekezetet utálják meg és látván a nagy mozdíthatatlanságot és a szinte mérhetetlen merevséget, szükségképpen jutnak arra, hogy *itt nem is lehet segíteni*, hogy *itt magában az egyházban van a végzetes hiba*, hogy *itt maga a sátán üzi szörnyű játékát*. A vallásos ösztön kielégítetlenségének ilyen értelemben tápot adó, azt növelő és szító egyházi élet, gyülekezeti szellem a legalkalmasabb talaj a szekta keletkezésére. De jól figyeljük meg azt, hogy az ilyen gyülekezetekben sohasem a törzsetalkotó, a bennszülött, a vagyonos, az öröklött egyháziasságú réteg az, amelyben a szektáskodási hajlam kiütkezik, hanem vagy a szegényebb, elnyomottabb, lenézett társadalmi helyzetű, vagy a bekerülő idegen, és idegennek, jövevénynek tekintett elem, ami a fentebbiekből természetesen következik és érthető.

b) Azonban az így táplált és szított lelki, vallásos elégedetlenséghez, elnyomatáshoz egy másik színező tényezőnek is okvetlenül hozzá kell járulnia, hogy a szektáskodás fellépését előidézze. U. i. ha egy ilyen gyülekezetben olyan elem elégedetlenkedik, a kinek meg van a maga kialakult világnézete és kellő intelligenciája az érett ítélkezésre és önálló vallásosságra, szóval a művelt elem, az legfennebb elfordul, elhidegedik az ilyen egyházi élettől, s vagy egyáltalán kikapcsolja életéből a vallás egyházi gyakorlását, vagy megteremti a maga saját vallásos életét, vagy esetleg más történelmi egyház tagja lesz, de sohasem, vagy csak nagyon ritkán képzelhető el az, hogy művelt, intelligens em-

ber szektába lépjen. *Az elnyomott és elégedetlenkedő léleknek bizonyos értelmi, intellektuális homályossága, inferioritása, világnézetbeli fejletlensége, gondolkodásbeli csökevényessége és hiányos értelmi képzettsége* szükséges ahhoz, hogy az illető a szektában találjon menedéket és békességet. A szektáskodásra az olyan lélek hajlandó, amelyben a misztikus vallásos ösztön erőslüktetésű ugyan, az elnyomottság és elégedetlenség érzése a meglevő egyházi vallásossággal szemben szintén lobogóerejű és határozott, de ez az ösztön nem párosul hasonló erejű értelmi képességgel, ítélőerővel, intellektuális látással, hanem egy szűk, szegényes, zavaros világkép szövedékén izzik át. *Minél nagyobb erejű vallásos hiányérzet sugárzik bele minél fejletlenebb és szegényesebb világnézetbe, annál bizonyosabb a lélek hajlandósága a szektáskodásra.* És itt megjegyzem, hogy fejletlen és szegényes világnézet alatt nem okvetlen a világnézet adatbeli szegénységét, vagy tudománytalanságát értem, mivel egy nem tudományosan képzett és nem nagy ismeretkörű embernek is lehetett zult és fejlett világnézete természetes értelmessége, józan észereje lal; gondoljunk magyar népünk bölcs parasztjaira. Hanem értem az értelmi erőnek magának fejletlenségét, egyoldalú, színvak fölfogóképességét, csökevényes voltát, azt, amit közönségesen obskurusságnak, sötételméjűségnek neveznek. Ha ilyen elme világnézetébe sugárzik bele erős vallásos hiányérzet, akkor szinte holtbizonyos a szektábalépés, ha a történelmi egyház e hiányérzetet nem bírja kielégíteni, vagy pláne épen szítja és ingerli.

c) Úgy érzem, hogy ezen a ponton nagyon is szükséges lenne megvilágítani egy kérdést. U. i. a fent érintett állapot látszólag nagyon közelről érinti a *babona* lélektani területét. Vajon, amikor egy erős, kielégítetlen vallásos ösztön a csökevényes elmén sugárzik át, nem akkor keletkezik-e a babona és ha így van, vajon a fentleírt állapot okvetlen szektáskodásra s nem egyszerűen egy babonás sülyedésre vezet? Általában a szektáskodás babonásság-e, vagy van-e köze hozzá? Sajnos, nem kísérthetem meg e kérdés részletes fejtegetését, de általánosságban mégis rámutatok, hogy az érintkezés csak felületes és látszólagos. A babona egész lélektani lényege más. A babonában u. i. hiányzik épen az az erős, pozitív ösztön, mely az elnyomott állapotból a szabadulás, a megváltás után tör. A babona egész jellege negatív, tartózkodó, védekező, félő állapot a zavaros, ismeretlen hatalmakkal telt világ ellen; a szektáskodásnál fellépő ösztön pedig egészen pozitív jellegű, itt pozitív önvédelemről van szó, a vallásos ösztön elsődleges, erőteljes érvényesüléséről, csak hogy torz formában. A babonás világkép olyan magatartást eredményez, mellyel a meglevő állapotot, a jelenlegi életforma sértetlenségét óhajtja az ember megvédeni, a szektánál ellenkezőleg az ösztön szabadulni készlet a meglevő elnyomott és tökéletlen állapotból egy új életforma keretei közé. Épen ezért a szektás-

kodás sohasem babona, illetve a szekta világképe és életfolytatása nem szükségképpen babonás, sőt határozott példáink vannak arra nézve, hogy görögkeleti vallásu román ember, a szektába lépve, addigi babonás lelkületét elvesztette és sokkal tisztultabb, szabadabb, mélyebb, igazibb életformába lépett. A babona és a szektáskodás közt a felületes tekintet azért lát rokonságot, mert mindakettőnél *intellektuális korlátoltság* játszik szerepet; de ezen kívül ill. ebben magában is a kettő teljesen más lelkiállapotot jelent. A szektánál ugyanis rendkívül jellemző az a babonától mérhetetlen magasságban levő intellektuális törekvés, melylyel az elégedetlen vallásos ösztön *az igazságra* tör. Ezek, a törénelmi egyházzal elégedetlen emberek „*a jobb igazság*” eléréséért vágyakoznak, az *igazság* hiányát szenvedik, az *igazság* birtokába akarnak jutni. Azaz arra törekednek, hogy elégedetlen vallásos ösztönüket valami *pozitívummal* elégítsék ki, melyben elméjük képes megnyugodni, öntudatuk megbékülni. *A szektánál mindig lényeges a vallásos ösztön intellektuális pótlékának keresése, vagyis a megváltó igazság felfedezése*; míg a babonánál egyszerűen a rettegésében és szorongásában nyugtalan öntudat fantasztikus megnyugtatójáról lehet szó, de nem az ősi vallásos ösztön, a végtelenség utáni vágy pozitív betöltéséről. Hol fogja már most az ilyen elme, amelynek önereje elégtelen arra, hogy vallásos vágyódásait betöltő világnézetet és életideált maga teremtsen magának, megtalálni azt a pozitívumot, azt az igazságot, melyre életét támassza? A történelmi egyházban csalódott, annak hazug és terméketlen voltát felismerte. Hol találhatná meg máshol, mint az örök igazság változhatatlan hordozójában, *a Bibliában*? Az igazság „*meg vagyon irva*” és azt csak olvasni és annak engedelmeskedni kell, hogy üdvözlünk. Nincs szükség egyházra, papra, közvetítőre: az Isten az igazságot, az igaz élet törvényeit, az élet és világ minden titkait megfejtve és készen ideadta a kezünkbe a Bibliában. Így lesz ránézve a Biblia maga az igazság és az egyetlen Tekintély. Természetes, hogy épen a pozitívumra való erős vágyódásnak az intellektuális erő homályosságával való párosulása az oka annak, hogy ebből a pozitívumból egy jöttányit sem enged; ebből kiűz mindent, ami relatív, emberi, fejlődő, változó lehetne. Igazságot keresett és ez az igazság nem lehet semmi atómjában hamis. *Betűjében igaz. Szórol-szóra, szószerint, teljesen. A pozitívumra való sóvárgás az elme csökevényességének páratlan makacsságával tapad hozzá a betűhöz.* Ez a makacs, fanatikus, keményfejű kapaszkodás a betűhöz, a léleknek ez a csökönyös önvédelme újra a szekta egyik legfőbb jellemző vonása.

d) Az eddig feltárt okokhoz más lelki okok is járulhatnak és járulnak a szekta keletkezésére. És pedig *erkölcsi hiányérzetek*. Az illető tapasztalja, hogy bár a történelmi egyházban hirdetik az erkölcsi jót, buzdítanak is az erényes és tiszta életre, de maga ez az egyház még-

sem ad *erőt* a jóra, a tisztaságra, a szentségre. A gyenge lelkek különös válsága ez, amikor nem találnak önmagukban belső erőt a jóra, önállóan képtelenek az erkölcsi jellem kialakítására és megtartására, a segítséget tehát mástól, és pedig elsősorban a történelmi egyháztól várják és csalódnak benne. A prédikáció nem őrzi meg a rossztól, mert az értelmi felvilágosítás sohasem gyógyszer az indulatok betegségére. Ide a lélek megrendülésére van szükség, ezt pedig racionális eszközökkel elérni nem lehet. A gyöngye léleknek itt egy nagy igazsága van mélyen érzi, hogy az egyházból hiányzik a hitet építő erő, mely csak hitből származhatik, a lelketrendítő hatalom, amely csak megrendült és győzedelmeskedett lélekből jöhet. Hiányzik nemcsak a prédikációban, hanem magában a gyülekezetben. A tagok el vannak szakadva a főtől, nem hatja át őket többé az az erő, amely a Krisztus szívéből átárad az egész gyülekezeten, hogy a tagok egymást éltetni és megtartani tudnák. Egyedül van, ki van téve védtelenül a bűn ostromának, mert nincs életének gyökere a testvérek hitében és szeretetében és ezen keresztül Istenben. Az ilyen lélek szájalomraméltó, mert jobb sorsra érdemes. Mert már van bűntudata, irtózik a rossztól, szeretne jobb lenni, óhajtja a tisztaságot, mivel vallásos ösztönének ereje elodáztatlanul állítja eléje a szent élet kötelességét. A válság oka újra az lesz, hogy ki nem elégített *erős vallásos vágyódásból táplálkozó, ki nem elégített erős erkölcsi ösztön gyöngye, korlátolt, homályos öntudaton sugárzik át.* Magam is tapasztaltam, hogy az egyszerű nép közül a szektába legtöbb olyan ember lép be, aki a maga módjára *önvédelmet gyakorol ezáltal a lealjasodás ellen*, a mellyel szemben a történelmi egyházban hiába küzdött. Rendesen durva bűnök: részegeskedés, kártya, mindennemű mértéktelenség, létszükséggé vált szakadatlan káromkodás, túrhetetlen családi békételenség stb. ellen keres az ilyen lélek a jobb iránti ösztönéből védelmet. Egész szellemi strukturájának elnyomorodott volta most már az oka annak, hogy a megszabadulást, a mentességet az eddigi környezetből való radikális önkitépés és egy olyan társaságba való beplántálódás útján hiszi elérhetni, amelyik épen ezt a szentséget, tisztaságot, a világkerülő és világellenes erkölcsiséget, mint megvalósított birtokát hirdeti és igényli. *A szektába lépő léleknek sajátságos, csökönyös hite van abban, hogy a szentek társaságába való belépése által valósággal szentté is lett; levetkezte ó-emberét és örökre mentve van a bűntől.* Ezt a hitet rendkívüli mértékben növeli némely szektánál az *újrakeresztelkedés* szertartása is. Kétségtelen, hogy lélektani szempontból az egész tény *álpótlék*, fikció, hasonlatos a fejét homokba dugó teve megnyugvásához, de viszont mindaddig, amig valamely okból a kiábrándulás meg nem történik, ad erőt egy tisztán negatív, önmegtartóztató erkölcsiség fenntartásához. Bizonyos ideig legalább vége az ivásnak és káromkodásnak. A szektába lépett „új-ember“ borzadva és

megvetéssel néz vissza az elhagyott egyházra, magát új környezetében megmentettnek, szentnek, üdvözültnek nézi és ez az öntudata visszatartja régi bűneitől. Természetesen elkerülhetetlenül fejlődik ki az ilyen lélekben egy farizeusi, gögös, korlátoztságában visszataszító lelkiület: a meg nem tértek megvetése és az exclusiv önteltség. Két olyan tényező van a szektában, mely ezt a lelkiületet és ezt az egész szentséget táplálja és fenntartja, Az egyik az életgyakorlatnak *zsidós szabályozása a bibliai és ebből levezetett törvényekkel*: a szombat megtartása, disznóhús-tilalom, bőjtök, alkoholtól való tartózkodás, istentiszteleti, tisztasági stb. szabályok által és a magatartásnak, beszédmodornak, magaviseletnek, egész habitusnak methodikus egyöntetűsége. Itt lélektanilag azonos folyamatot látunk a késői zsidóság vallásos életével. A szentség és a vallásosság felfogása teljesen azonos, épe ezért dilemmája és mondjuk, tragikumai is ugyanaz. A másik tényező a szekta *apokalyptikus* világnézete. Minden igazi szekta abban a hitben él, hogy a világ vége közeledik, a rossz, a bűn, a gonosz világ elmúlik, közel van a változhatatlan szentség és a tökéletes boldogság napjának felvirradása. Ebben, a, fejletlen lelkekre mindig hatalmas erővel ható hitében rejlik jórészt nemtudatos befolyása az aszketikus szentség megőrzésére és a lélek sovárgásának megszüntetésére, mivel az összes szentírásbeli ígéreteket az üdvözültek részére, kül. a Jelenések könyvéből, kizárólag tagjaira vonatkoztatja. Ebben a szekta határozottan hedonisztikus, de hedonisztikus abban is, a mint élvezi és kihívja az üldöztetést és a martyrságot. Erről később.

c) Eddigi fejtegetéseink kiegészítésére a szekta keletkezésének az előbbieken bennfoglalt okai egy speciális formáját még élesebben ki kell emelnünk. Egyik legfőbb ok ugyanis a valóságban arra, hogy valaki a szektába lépjen, a történelmi egyházzal való elégedetlenségnek az a formája, mikor az illető az egyházat a *papban* látja. Ez az ok kétszeresen érdemes arra, hogy jól megfontoljuk. A vallásnak és az egyháznak a pap személyével való összetévesztése a fejletlen lélek mindennapos tévedése. Természetes, hogy a Krisztus teste, az Egyház, és maga a vallás, mint az egész test éltető lelke, a krisztusi lélek, egy végtelességgel több, mint a legkiválóbb pap is; az is természetes, hogy a pap, a kálvinista lekipásztor is csak törekvő, küzdő és tévedező ember, és ennyiben a téves felfogás kialakulásában nem ő a hibás. Magát az eszményt, a láthatatlan egyházat összetéveszteni egy gyarló halandóval, de sőt magával a gyarló halandók közösségével, a látható egyházzal is, mindig a lélek fejletlen, egyoldalú, megcsökkent voltára mutat. De mivel ez az összetévesztés egész határozottan megvan a lélek bizonyos fejlettségi fokán, kötelességünk tőlünk telhetőleg védekezni ellene, úgy, hogy lehetőleg mégis *igazoljuk ezt a tévedést*. U. i. a lekipásztor mégis csak képviselője a krisztusi eszménynek szavaival és életével

egyaránt és ha életében egyenesen hazugsággá teszi a Krisztust, az ő evangéliumát, a hitet, az eszményt, akkor mégis egyenesen ő a felelős a megtévedő lélek pusztulásáért. Mert mégis csak úgy áll a dolog, hogy a lelkipásztor szíven át igenis eleven vallásos élet buzoghat át az egyházba és hogy a lelkipásztor személyszerinti lelkigondja igenis képes az elnyomott, elégedetlenkedő lelkek éhségét kielégíteni. A vizet prédikáló és bort ivó pap hazugsággá teszi eszméjét, egész egyházát, megrendíti a hitet a magasabb élet reális valóságában és így okává válik egy hazug, felszínes, élettelen vallásos életforma felburjánzásának a gyülekezetben, ezzel felszítja a lelkek elégedetlenségét és gyűlöletét és okává lehet a szektáskodásnak. Ha aztán gyülekezetében megjelenik az „új apostol“, az „új szentség“, a „jobb igazság“, ez újság robbantó ereje, a gyöngélelkek ez erjesztő kovásza olyan pusztítást végezhet benne, ami számunkra tőle „ama napon.“

f) Külön figyelmet érdemel még a *szektavezetőknek*, a szekta apostolainak lélektana. Mi készíti ezeket az embereket arra, hogy a szekták élére álljanak? Mindenekelőtt ki kell kapcsolnunk lélektani szempontból itt azokat a (tapasztalás alapján állítható) föltétlenül létező kétes existenciákat, a kiket nem lelki kényszer, hanem alantas, a jámbor szentek butaságára építő anyagi és egyéb érvényesülési érdekek állítanak a szekta élére. Ezek a báránybőrbe bújt farkasok nagyon is érthető szándékokból szenteskednek. Vannak azonban a szektáknak őszinte, rajongó lelkű apostolai is, vannak aztán olyanok is, akiket a szektában is folytontartó elégedetlenség űz a bizonytalan felé. Általánosságban ez az utóbbi elem van többségben a szekta vezetői között. Azokban a lelkekben, a kikből a szekták vezetői lesznek, még fokozottabb mértékben megvan a történelmi egyházzal való elégedetlenség és ennek oka az, hogy fokozott erejű mystikumra való hajlandóság, romantikus ösztön él bennük, ábrándozók és képzelődők szoktak lenni. De főleg fokozottabb mértékben érzik egyfelől a vezető egyházi réteg, azután általában a társadalom elnyomását és megvetését. Rendesen jobb sorsra érdemes, de elégtelen képzettségű és műveltségű emberek, akiknek több az ambíciója, mint a képessége, és az igénye, mint a mennyit kaphatnak. Ezek a félművelt, romantikus lelkek állandóan a művelt, intelligens, úri társadalmi réteg felé vonzódnak, anyagilag és szellemileg a művelt osztály kereteibe szeretnének helyezkedni, befolyás, tekintély és érvényesülés után sóvárognak. De anyagi körülményeik, hiányos műveltségük, pallérozatlan modoruk, elnyomott helyzetük, alárendeltségük ezt lehetetlenné teszik és a megvetettség, lenézettség türehtetlen társadalmi nyomásával nehezkednek rájuk. *Ha ez a megtörtség, az érvényesülési ösztön elnyomottsága párosul a félművelt lelken át izzó romantikus, ábrándozó vallásos ösztönnel*, a lelket a szekta karjaiba veti. A világ keserű gyűlöletében, az előtte oly szennyes, mert őt kizáró kultúra megútálásában gyógyító

írt keresvén, testvéreket keres, akik közt érvényesülhet. Különös ha nem tekint az egyházra, a melynek épen művelt tagjai vetik meg és nyomják el, ezzel bizonyítván az egész egyházi keresztyén szeretet hazugságát és így csakis a szekta lesz az, ahol vallásos ösztöne és világgyűlölete egyként kielégítést talál a saját érvényesülésében. Mivel azonban intelligenciájának ereje mégis nagyobb, műveltsége tágasabbkörű, mint a szekta egészen egyszerű tagjaié, voltakép sem a szekta erkölcsi eszménye, sem apokalyptikus váradalmi nem elégítik ki teljesen, álpótlék-voltukat jól érzi, s magát megmentettnek és tökéletesnek csak ritkán tartja. Két út áll előtte: vagy fantasztikus álmodozással merül el és fejt tovább a szekta világnézetét, önmaga ámitására, vagy kiábrándul a szektából is és hitetlen lesz. De alig képzelhető, hogy a szekta szentsége és életgyakorlata kielégíthetné és még kevésbbé a szekta tagjainak testvérisége, akikhez lebecsátkozni nem tud. Ezt az egész lelki küzdelmet élénken láttam lezajlani egy ifjában, aki egy szegény csizmadiamester fia volt, erősen romantikus vallásos hajlandóságú ember; öt gimnáziumot végzett jól-rosszul és egy kis járási székhely egyik ügyvédjénél irnokoskodott. Elnyomott és szegényes élete volt, de vágyai egyre a műveltség, a társadalmi haladás és érvényesülés felé hajtották, amire azonban sem pénze, sem ideje, sem igazi tehetsége nem volt. A Biblia olvasgatása és holmi adventista traktátusok a szektába vitték, egy darabig predikátor és keresztelő volt, járt faluról-falura, de nem tudta magát beletalálni helyzetébe és később öngyilkos lett. Ezek az emberek különösen megérdemelnék a lekipásztorok odaadó figyelmét, de még azelőtt, mielőtt lelki válságuk a szektábalépésben csattanna ki.

g) Összefoglalásul állapítsuk meg, hogy a szekta, a szektáskodás miféle *pótlékot*, *kielégítetést* jelent a belekerülő lélek számára, mert ez világít reá legjobban előállításának okaira is. Mindenekelőtt *kiemeli* az egyént az elnyomott, mellőzött helyzetből, ahol észre sem vették és nem törődtek vele. E kiemelés mellett *elszigeteli* eddigi gyűlölt környezetétől a *szentek*, a *tökéletesek* megmentett társaságába. *Vallásos ösztönét* a Biblia betűjének pozitívumával és apokalyptikus ábrándok színes és mystikus rajzával elégíti ki, fölfokozván benne az öntelt szentség, a megmentettség és üdvözülés gőgös öntudatát. *Erkölcsi* hiányérzeteinek formális gyakorlatok által ad táplálékot, melyeket a vallásos ösztön által megragadott Biblia betűivel szankcionál és kizárólagos jelentőséggel ruház fel a jövő életbeli üdvösség elnyerésére. *Az üdvösség bizonyosságának* hangoztatása által feléje emeli tagjait a világnak, a társadalomnak, az egyháznak, a kulturának, eltölti őket ezekkel szemben gőgös megvetéssel és öntelt büszkeséggel. Ezekkel mintegy pozitív irányban ad kielégítetést a léleknek. Negatív irányban is kielégíti a lelkeket a *martyrkoszorú* megadásával. Nagy súlyt fektet a világgal való ellenségeskedésre, de azért, hogy az üldöztetésben, csúfolódásban,

megvetésben rejlő *kiválasztottság* negativ-hedonisztikus gondolatát és érzését felfokozza a lélekben. Mindezek által a szektáskodás bizonyos, fentjellemezett lelkek számára nem egyéb, *mint az önállításnak és az önfenntartásnak egy speciális módja*, az érvényesülésnek egy torz- és álformája.

A szekta *értéke*, ha az emberi szellem egyetemes életében, a nagy kulturfejlődés szempontjából nézzük, semmis. Egyenesen értéktelen, beteges jelenség, mert ellensége a szellemnek, az életnek, amely a kultúrában, a világ átnemesítésében fejleszti ki végtelen gazdag és nemes tartalmát. Az egyén szempontjából a szekta, mint önvédelem, bír értékkel, de ez csak egyéni és nem is valódi, csak álérték, mert a lélek igazi élete helyett pusztulását, igazi elnyomorodását jelenti s munkálja. A szekta értékelméletének lényege tulajdonképpen a *fantasztikus hedonizmus*, az önállítás sikerérzetének egy irreális és félszeg megvalósulási sikban való felköltése és ápolása.

Ezekben próbáltam a szekták keletkezésének az emberi lélekben rejlő *egyetemes* okaira rávilágítani. Nem kecsegtetem magamat azzal, hogy teljes, vagy végleges megállapításokat adtam. E tulajdonképpen töretlen mezőn azonban néhány barázda is több a semminél. Igazán megérdemelné ez a kérdés, hogy egyházunk komolyan, szakemberek által teljesen felkutattassa és tisztáztassa a maga jól felfogott érdekében.

II.

Át kell azonban térnünk a minket közelebbről érdeklő kérdésre: hogy ezen egyetemes *okok* mily mértékben találhatnak kivirágzásra talajt a mi jelenlegi magyar prot. egyházunkban? Miért találnak egyáltalán? A kérdés tehát: *Mik a szekták keletkezésének okai egyházunk jelenlegi lényegében és szervezetében?*

Mindenekelőtt világos az, hogy az emberi lélek sokfélesége, fejlődési skálájának szinte kimeríthetetlen szín- és árnyalat-gazdagsága folytán az emberi functiók szövedékén átsúgárzó vallásos ösztönnek örök időig mindig lesznek szektárius kitörései, még akkor is, ha a történeti egyház hivatásának legnagyobb magaslatán áll is. Ennélfogva a szekta fellépéséért nem mindig és nem teljesen a tört. egyház a hibás és felelős. Sőt egyenesen úgy szeretném felállítani a problémát, hogy a tört. egyháznak mindenkor gyógyító és védelmező szerepet kell betöltenie a lélek ezen tőle függetlenül is fellépő betegségével szemben. Mintahogy az orvos se oka egyenesen a betegség fellépésének, de kötelessége azt tőle telhetőleg megakadályozni s ha fellépett, gyógyítani. De viszont, hogy ennél a hasonlatnál maradjunk, jól tudjuk, hogy a szervezett, lelkiismeretes közegészségügyi tevékenység mennyire megelőzheti a ragályok, epidemiák fellépését, mert az egészség légkörét

teremti meg, a melyben a baj csirái elpusztulnak. Ép így az egyház is megteremtheti azt a lelki légkört, melyben a lélek vallásos ösztöne egészségesen fejlődhetik. Amint a közegészségügy elhanyagolása esetén fellépő betegségekért igenis felelősség terheli az egészség őreit, úgy az egyházat is ilyen értelmű felelősség terheli a szekták terjedéséért. Mert arról megint biztosak lehetünk, hogy a mely egyház kebelében a szektáskodás tartósan és növekvő mértékben üti fel a fejét, ott baj van magában az egyházban, ott múlászásokkal, hibákkal állunk szemben, melyeket orvosolni kell. Ez a mi egyházunk esete is, melynek kebelében a szektáskodás megdöbbentő mértékben lépett fel az utóbbi időkben s egyes vidékeken egyenesen megtámadta a gyülekezet életgyökerét. Ha itt okokat keresünk, sohase tévesszük szem elől azt, hogy ezen okoknak *egyes* lekipásztörök, *egyes* vezetőtestületek működésében, jellemében való kutatása, hogy úgy mondjam, piszkálása céltévesztett és kicsinyes dolog lenne. Nem egyes emberekben van a hiba általánosságban; magának *a református egyháznak jelenlegi karaktere, szelleme és szervezete* hordozzák a baj csiráit. Ha nem így volna, akkor a gyógyulás reményéről le kellene mondanunk. Jóllehet a szekta egyes gyülekezetekben ütközik ki, de azért sohasem úgy kell nézni, mint azon gyülekezet speciális betegségét; ez a szempont a védekezésnél kerül előtérbe; az *ok* megállapításánál mindig túl kell nézni a tüneten, be az egyetemes, általános gyökérbe, melyből a tünet fakadt: a szektát mint az *egész egyház betegségét* kell megítélni. Ez persze nem jelenti azt, hogy egyénekben is ne lehetne hiba, de másfelől igenis jelenti azt, hogy kiváló lekipásztörök és vezetőtestületek mellett is felléphet a baj, mert oka nem bennük van, hanem rajtuk túl, az egyház egészében. Megint másfelől, ha egyetemes egyházunk kritikájáról van szó, az általános megállapításoknál a *túlnyomó* jelenségek képezik a kritika alapját és épen ezért nem szabad a kritika élet, ha az becsületes és gyógyítószándéku, eltompítani azzal, hogy hiszen nem talál *minden* lekipásztorra és *minden* gyülekezetre; hogy vannak fényes és tiszteletreméltó kivételek. Hála Istennek, hogy vannak: ez adja meg a reménységet nekünk arra, hogy nem hiába beszélünk; de egyéni kivételeknek megint nem szabad egyetemes gyógyításra váró nyavalyák és sebek tisztánlátása elől elkápráztatnia szemeinket. Mikor múlt nyári losonci konferenciánkon az egyházfegyelem kérdésével foglalkozva, annak szükségességét egyházi közszellemünk egyetemes romlásával indokoltam és e romlás tüneteire általánosságban rámutattam, némelyek túlsötétnek látták a képet és igazságtalannak; — rámutattak arra, hogy maga az állapotok bírálása már javulásra mutat, rámutattak az itt is, ott is ébredező kálv. öntudat felvirágzására a gyülekezetekben. Kritikámból akkor sem hiányzott a szeretet, sőt csakis az volt benne; és ez az aggódó szeretet nem látott egyetemes, általános, gyökérből induló és teljes újjáébredéssel biztató

lendületet a mi egyházunkban ; de a meglevő jót, hallgatva is, feltételezte és elismerte, mint épen azt az alapot, amelyen el lehetett mondani azt, ami még nem jó. Most is, általános református egyházi bajokra mutatva rá a szekták keletkezésének okainál, abban a hitben bátorodom ezt tenni, hogy egyfelől itt egy jobb jövőndő zálogát nyújtó testvéri közösségben szólhatok, másfelől, hogy az összes jobb törekvések dacára, épen mi, a törekvők, érezzük legjobban gyöngeségünket és orvoslásra váró egyetemes betegségeinket.

1. A szekta keletkezésénél első egyetemes okúl a *vallásos ösztön kielégítetlenségét* állapítottuk meg. Megjegyeztük, hogy az egyház létjogát épen ennek az ősi, mystikus, irracionális, egyetemes életösztönnek, mely a végtelenre és tökéletesre tör, a táplálása, építése, egészséges, életformáló irányítása és védelme adja meg. Az egyház, egy nagy magyar bölcselő szerint (Böhm) elsősorban arra van hivatva, hogy kőfalat formáljon a hit gyöngéd égi palántája körül, a mely védi addig, a míg kifejlődhetik és megerősödhetik, az élet viharai ellen. E negatív feladat megállapítása mellett látnunk kell az egyháznak a másik, pozitív feladatát is: e mennyei virágnak gyümölcscsé, életté érlelését. A magyar protestantizmusban, intelligenciájában és népében egyaránt, egész általánosságban azonban a vallás ezen mélységes, benső gyökerekből kihajtó mennyei palántáját hervadozni látjuk. A magyar prot., főleg a kálvinizmus életerejét ma is még mindig olyan jelenségekben látjuk megnyilvánulni, amelyek nem a mennyei tőből hajtanak ki. Határozottan nélkülözzük és keveseljük a magyar kálvinizmus egészében a tisztán vallásos erőt és lelkiületet. El van színtelenedve a kálvinizmus *vallásos* jellege, *vallásos élettypus* volta. Ennek az oka az egyházban, az egyház tevékenységeiben: igehirdetésében, vallásos nevelésében, kultuszában és gyülekezeti munkájában keresendő. Két jellegzetes irányzatot látunk működni egyházunkban; föltétlenül tiszteletreméltó módon igyekezve az egyház fentebb leirt kettős feladatának betöltésére. Az egyik a *kálvinista ortodoxia*, amely az egyház negatív feladatát tölti be masszív dogmáinak hatalmas bástyaköveiből rak kőfalat a hit gyöngéd égi palántája köré; azonban elzárja ezzel tőle a személyes vallásos élmény éltető napfényét. A másik a kálvinista egyházban élő *szabad evangeliumi mozgalmak*, vagy a vele rokon irányzatok, a melyek talán nagyon is reábocsátják ezt a napfényt és nagyon is eltávolítják ama szent falakat. Ennek a két tényezőnek benső lényegében lüktető két hatalmas, drága életenergia: az egyiknek történeti, tradicionális, a másiknak személyes, benső ereje valami várvavárt, szent synthesisben egybeolvadva, lenne a jövőndő nagyságának záloga. Hogy egyeseknél van, volt, lesz és lehet ilyen synthesis, az kétségtelen de hogy ez általános lehessen, annak van egy nagy akadálya a magyar kálvinista egyház jelenlegi életében és ez *egy átöröklött, sivár egyházi*

racionalizmus, a vallás halálos penésze és betegsége. Mert éppen azt, amire nekünk ma újból égető szükségünk van: *az erős történeti öntudaton felépülő, lobogó személyes vallásosságot*, ezt ölte meg a racionalizmusnak ez a penésze. Legyünk bátrak és mondjuk ki, hogy ez a racionalizmus, amely nem filozófiai értelemben vett enevű szellemi irányzat, hanem egy sivár és szellemtelen lelki betegség, lényegében *hitetlenség*, nem *vallásellenesség* épen, hanem *vallástalanság*, vallásos vérszegénység, hitbeli koldusság. Oka az, hogy 'a léleknek elsorvad az örökkévalóság, az élő Isten felé forduló titokzatos gyökérszála, elszakad az a fonal, mely földi létünket a láthatókon túl levő reálitáshoz fűzi. Ez a racionalizmus egy rossz értelemben vett „józan-ság“, mert ideáltalanság, a láthatókhoz való nyomorúlt tapadás. Ez a lelkület az egyház életfejlődését magábarejtő vallásos dogmafejlődésben, világnézeti kifejezésben, a történeti kialakulás folyamatában nem tud gyökeret verni; nem látja meg benne az örökkévalót, a saját örökkévalóságba lendülését, nem tudja értékelni azt; ezért van az, hogy az egész kálvinista múltban csupán a politikai, nemzeti küzdelem izgatja; a jelenben pedig nem tud egyebet nyújtani száraz, erőtlén morálizálásnál, mely a szívet meg sem rebbenti. Mit jelent ez: *kálvinistának lenni*? a mának ez a legégetőbb problémája reánk nézve és erre a problémára nem tud más feleletet adni ez az irányzat, mint vagy azt: vastagnyakú magyarnak lenni, vagy azt, hogy liberálisnak lenni, bizonyos értelemben. Azt nem tudja felelni, meg se érti, hogy kálvinistának lenni: Isten akaratának élni egyedül, Istenért harcolni, az ő kizárólagos uralkodásáért küzdeni a földön. Ma már ez a szellem, Istennek hála, a lelkipásztorok közt elvesztette kizárólagos uralmát, de magát a kálvinista társadalmat csaknem egészen hatalmában tartja. A következménye a kálvinista öntudat elsorvadása lett a magyar földön. De habár a lelkipásztorok között veszít is eddigi hatalmából, aminek az Isten kegyelméből kétségtelenül egyik jele ez a mi konferenciánk is, azért igen nagy többségüket még fogva tartja, s a mi a legfájóbb, végzetesen üli meg még ma is különösen a kálvinista *vallástanítást* és *igehirdetést*. Nem célo-m erről bővebben beszélni, csak rámutatok arra, hogy a magyar református egyházban a *gyülekezeti munka* speciális *lelki* vonásai határozottan azért hiányzanak, mert egy ilyen szellemből fakadt gyümölcstelen vallástanítás és igehirdetés még a lehetőségét is kizárja annak, hogy a gyülekezetben igazi lelki kérdések felmerülhessenek. Nincs igazi kálvinista lelkipásztori munka a gyülekezet életében, mert hiányzik az azt tápláló lélek maga. Most már csak a tradíciókon, szokásokon rágódó lelkek azok, akikben a hosszú időközön át elaltatott, elsorvadt mélyebb vallásos ösztön ilyen tápláltatás mellett nem elégedetlen. De még ezeknél is örökösen ott kell kísértenie a veszedelemnek, hogy felébred és elégedetlenkedni kezd. Azoknál a szegény, sajátságos lelkeknél azonban, akiknek rajzát az első részben próbáltuk adni, akikben a

mystikus sovárgás természettől fogva erős és élénk, állandó és fokozódó elégedetlenséget és egyre kínosabb sóvárgást vált ki az ilyen egyházi szellem, sőt folytonos tápot ad az erős vallásos ösztönű léleknek az elégedetlenkedésre. *A szektáskodás e főoka tehát, sajnos, feltalálható a mi egyházunkban.*

2. A szektáskodás előállásánál ezzel párhuzamosan láttuk fellépni a vallásos természeténél fogva erős, bár egyoldalú erkölcsi ösztön kielégítetlenségét is. Nemcsak a szokatlan erejű és színezetű vallásos ösztön, de az ugyanilyen erkölcsi ösztön is, szoros egységüknél fogva, érvényesül a szektábalépésnél. Egyházunk mai szelleme ennek az erkölcsi elégedetlenségnek is tápot ad. Ennek oka a mi *ref. gyülekezeti szellemünk*, melynek eredtető szálai épen a vallásos ösztön sorvadásába vezetnek vissza. Ez a mi konferenciánk is, melynek különös gondját képezi a kálvinista életprogram felállítása, jó bizonyosság mellett, hogy az *öntudatos kálvinista erkölcsi élettypusnak* mély és fájdalmas hiányát érezzük. Igen, mert arról föltétlenül meg kell lennünk győződve, hogy egy ilyen erkölcsi élettypus csak a *hit mélységeiből* származhatik. A kálvinista élet csak a kálvinista hit vetülete lehet. Ha pedig ez a hit sorvad, nem ápoltatik, akkor az erkölcsi élet is sorvad, illetve idegen és alacsonyabb ideálok sodrába kerül. Maga az egyházi igehirdetés és nevelés is, ha munkája nem fakad a hit mélységéből, csak bizonyos *általános, szintelen és lapos morált* tud hirdetni, amelynek legjellemzőbb vonása az élettelenység, a kedélyre való teljes hatástalanság. Nem tud így kialakulni a gyülekezet kálvinista erkölcsi szelleme és erkölcsisége hovatovább valami *világi*, elvtelen jelleget őlt. A becsületről, tisztességről, igazságosságról etc. elfogadott általános társadalmi elvek fogják erkölcsi világuk tengelyét formálni, de büntudat, felelősség, ítélet, önfeláldozás, a keresztyén erkölcsi világ komoly alapjai teljesen hiányoznak. Honnan is kerülnének elő, ha gyökerük: az örökkévalóság szomjuhozása és hite eltemettetik? Gyülekezeteink általános erk. élete pedig épen ezt mutatja. Az egyház által hirdetett erkölcsi eszmény maga is kívül marad a speciális kálvinista körön, a gyülekezete még inkább. A világért sem mondhatjuk azt, hogy egyházunkban a világi mértékkel mért erkölcsiség más egyházakkal, vagy általában a társadalommal szemben hanyatlást mutatna, ha nem jobb, nem is rosszabb azoknál; azonban nincs semmi speciálisan kálvinista jellege, valóságos mélysége s így megszentelő hatása az életre. Egyházi szempontból csak ál-ethika ez, s amennyiben egyházi ethika, csak megcsontosodott formája átöröklött szokásoknak. Sőt épen úgy áll a dolog, hogy a világ mértékének tág keretei közé ugyancsak becsúszik a keresztyénellenes bűnök egész légiója, hiszen a világ a becsületesség fogalmával nem tartja kibékíthetetlen ellentétnek a legtöbb olyan bűnt, amely keresztyén szempontból egyenesen becstelenség is lehet. Valaki lehet „becsületes“ a világi dolgokban, hivatalában, mun-

kájában amellelt, hogy istentelen dorbézoló életet él, lehet tisztességes úr és parázna; nem csukják le azért, mert részegeskedik, ha különben be nem veri a fejét a barátjának, és így tovább. De épen azoknak a vallásos ösztöntől erős erkölcsi ösztönű lelkeknek, akiknek erkölcsi világában a büntudat, a felelősség, az ítélet, az örökkévalóság foglalják el a centrumot, akik a maguk módján az erkölcsiség alatt a szentséget értik és igényelik, válik örökös elégedetlenség és utálat tárgyává, hazug képmutatássá ez az egyházi erkölcsiség. Ilyen lelkeket hajt aztán a szentség keresése a szektába, mert az egyház és a gyülekezet nemcsak ki nem elégítette őket, de egyenesen ingerelte erre. Különösen akkor, ha a világszerint gazdag, öntelt gyülekezet ez erkölcsi sivársága a megvettetés, elnyomás súlyával nehezedik ezekre a lelkekre. Abban a vádban, amit a szektábalépő hangoztat, hogy a ref. egyház nem ad erőt a szentséghez, hogy csak prédikálja a jót, de nem fejlesztí és támogatja, hogy csak a szájával szeret, de szíve távol van a megtört lélektől, nagy igazság rejlik, mert a gyülekezet terméketlen erkölcsi élete, mely az ellenszenvet kihívta, egy bizonyos irányban az egyház teremtménye volt. Ezt nagyon jól meg kell fontolnunk a jövőben.

3. Láttuk a szekta keletkezésének egyetemes okainál, hogy ez a kielégítetlen erős vallásos és erkölcsi ösztön az illető lélekben mindig *egyoldalú, korlátolt, kiműveletlen és homályos intellektuális képességgel párosul*. A világnézet tisztulatlansága és bizonyos irreálitása mindig ott szerepel a szekta keletkezésénél. A vallás mindig világnézetté lesz, különben nem lehetne életformáló erővé. A szekta mindig azoknak a vallása, akik nem képesek kellő világossággal tájékozódni a valóságban, nincs erejük a jelenségek megnyugtató oki és célí rendezésére, akiknek Dickens szavaival „a világban minden olyan zavaros”. Ennélfogva világképeik megteremtésében döntő része van az értelmi képességgel salakos keveredésben levő ábrándozó fantáziának. Ezért is hajlanak olyan erősen a világellenes, apokalyptikus, a mindent véglegesen megoldó, transcendens, mystikus gondolatok felé. Meg kell engednünk, hogy ez a hajlandóság, illetőleg ez a korlátoltság némileg a lélek veleszületett elnyomorodása, amit talán teljesen megszüntetni lehetetlenség. Azonban kellő gondozás és nevelés mellett mégis okvetlen felemelhető bizonyos fokú tisztultabb és nyugodtabb régiókba. De a mi a fő, ez a lelki elsötétedés a körülmények nyomása alatt akkor is előállhat, ha az intellektuális képesség kiművelése elhanyagoltatik, ha az erős vallásos és erkölcsös ösztönű ember intellektuális téren elszigetelt, elhagyatott életet él. A szekta számára kiváló talajjá lesz a kiműveletlen és kulturálatlan néplélek, különösen külső körülmények nyomasztó terhe alatt. A református egyházat jelenleg súlyosan érinti az a vád, hogy kulturális erejét és jelentőségét a nemzet életének egészére nézve elveszítette. Nem is szólok arról, hogy az intelligenciára nézve mennyire jelentéktelenné

vált irodalmi, művészeti, tudományos etc. tekintetben, csak egyszerűen arra mutatok rá, hogy *nincs protestáns, kálvinista népkultúránk*, hogy a népnevelésben nincsenek többé speciális eszményeink és így nincs is kálvinista népnevelés. Iskoláink feladogatása az államnak már a gyermek és ifjú-generációban lehetetlenné teszi egy egészséges kálvinista népművelés megalapozását, a felnőtt gyülekezet rendszeres tovább művelése pedig, egyetemes egyházi feladataképpen absolute ismeretlen fogalom. Az egyház nem folytat igazi kulturális munkát, ez eltagadhatatlan tény. Ehez nem elégséges a szövetkezeti és gazdasági tevékenység, amelyben a református lelkipásztori munka háromnegyedrésze kimerül. A kálvinizmusnak, mint a protestantizmus hordozójának, mint ama cél testté vált intézményes képviselőjének, hogy *önálló vallásos személyiségeket neveljen az Isten dicsőségére*, minden egyházak között legfőképpen elodázhatatlan kötelessége az, hogy *kultúrtényező*, még pedig döntő jellegű, legyen a nemzet életében. Kultúra-teremtő és fejlesztő hatalommá kell lennie, mert önálló és magasrangú *világnézetet* képvisel. Több helyt hangsúlyoztam már azt a meggyőződésemet, hogy a protestáns kálvinista egyház akkor élte virágkorát, amikor *népkultúrát* tudott teremteni és ebben volt igazi nagy jelentősége a múltban. Ma pedig, mint világnézet, elszakadt a nép szívéből, a nép lelkét megtermékenyíteni képtelen. Egyházunk nagyon szűkre szabta a saját feladatát. Megelégszik a templommal és az iskola heti 2—3 vallásórájával, amit sokszor még sokall is. Nagy előny, ha a vallásos estélyek, felolvasások még megtartatnak. De ez az egész. Pedig ahoz, hogy speciális célját elérje, hogy híveit *önálló* vallásos személyiségekké nevelje, óriási előkészítő kulturális munkára van szüksége. Akármit mondanak is a tétlenség párnáin heverők a papi kötelesség hatáiról, nekünk népnevelőknek, nemzetnevelőknek kell lennünk. A mi vallásos eszményünk és ethikai ideálunk oly nemes és magas, hogy annak megvalósításához művelt és öntudatos lelkek kellenek. Mihelyt egy egyház kultúrtényező akar lenni, és kell, hogy az legyen, a nevelés széles és egyetemes alapjára kell helyezkednie. Ez a nevelés elsősorban *intellektuális*. Nem csak elszórt ismeretek közlésére, hanem a *nép világnézetének felemelésére* vonatkozik, melynek eszköze nem annyira egyes ismeretek nyújtása, mint inkább az *értelmi erő* és az ismeretszerzési *módszer* kiművelése, megerősítése és megszerveztetése. Az értelem felszabadítása, kinyitása és kitágítása, a tudás megszerettetése, az igazság iránt érzék és lelkesedés fölkelése: ez az, ami itt az egyházra vár. Ez a munka semmit sem ér az egyház vallásos élettereje nélkül, de azzal együtt, annak szolgálatában hatalmas eredményekre vezet. Addig, amíg híveink értelmi világa, ismeretköre, ítélkezése, világnézete közönyös és elhanyagolt területek maradnak számunkra, addig nem csodálkozhatunk, ha a sötétben ülő nép megtévedt vallásos ösztöne lidércfény után fut és szektáskodásban keres kielégítést. A szektának nincs

jobb talaja a lelki homálynál, de nincs nagyobb ellensége, *mint az értelem szabadsága, tisztasága és fejlettsége.*

4. A nép kulturális elhagyatottsága, világnézetbeli korlátozottsága és tudatlansága az oka a szektáskodás keletkezésénél annak, hogy a Biblia *betűjében* fedezi fel a megváltó erőt és hogy a szentírást úgy tekinti, mint valami varázskönyvet. Persze, mert nincs fogalma se a Biblia történetéről, a benne lezajlott óriási vallásfejlődésről, nincs kiművelt érzéke az Írás történetiségének, emberiségének és ebben fölragyogó isteni voltának megragadására. A Biblia előtt nem élet, hanem egy varázsszer. Ámde csoda-e ez? Mit tett a mi egyházunk, a Biblia egyháza arra nézve, hogy a Szentírást valóban közel hozza a nép szívéhez? Hiszen legújabb időkig a hívek csak vasárnaponként kiszakított textusokat hallottak belőle, mint a hogy a doktor ki-kiszakít egy-egy recipét a notesszéből mi is lehet benne; mért és hogy is van? — nem tudhatni. Nem-e mi magunk is szinte eféle varázsszerképen kezeljük a Szentírást, mikor kiszakított verseire bölcs vagy nem bölcs prédikációkat építünk, ha ugyan reájuk építjük azt is. Csak a legújabb időkben hallunk ismét bibliatanulmányozásról, családi biblia-órákról, vasárnapi iskolákról. De még micsoda óriási munka vár itt az egyházra! Hiszen a Biblia egy óriási, kimeríthetetlen világ, melyben kihalt kulturák rétegei, egy világfejlődés történeti menete fekszenek előttünk; egészen szektába illő gondolat volna azt hinnünk, hogy a Biblia megértéséhez és életté tételéhez nem kell semmi előkészítő munka. Óriási munka kell, melynek módjairól nem az én dolgom beszélni, csak azt kell megállapítanom, hogy egyenesen kizártnak tartom egy egyénre nézve a szektábalépést, ha a Biblia valódi légkörébe egyszer bele lett vezetve. Ha a Biblia elszakadt a nép szívétől, még inkább, teljesen elszakadt a *theologiai tudomány*. Sajnos, ez az elszakadás már a művelt világi elemnél is teljes. A magyar *theologiai tudomány* bezáratott az egymástól is elzárt *theológiák* kapui mögé. Aféle érthetetlen és haszontalan „elvont” bölcsességé lett a világiak szemében. Nem képes sem a magyar tudományos életbe bekapcsolódni s azt megtermékenyíteni, sem eredményeiben, nemes népszerűsítés ruhájában lehatolni a nép lelkéhez. Ma már minden tudomány érzi azt a kötelességet és látja a hihetetlen hatását annak, hogy a nép lelkéhez hozzá kell férkőznie. Ma már minden tudomány világnézetté akar lenni és be akar folyni a nép életébe. Különösen látjuk ezt a természet- és társadalomtudományoknál. A *theologia* oly messze áll ma még a műveltektől is, hogy szinte el sem tudjuk képzelni, lehet-e egyáltalán termékenyítő hatása a népléleknek? Mindent összefoglalva megállapíthatjuk, hogy egyházunk azáltal is okot szolgáltat a szekták létrejöttéhez, hogy kulturális, nevelői tevékenységét nem folytatja szervezett és öntudatos erővel, ez által mint világnézet, idegen marad a nép lelkétől és talajt szolgáltat a kiműveletlen elmék vallásos eltévelyedésére.

5. Említettük, hogy az egyházzal való elégedetlenséget e sötét lelkeknél néha a *pappal való elégedetlenség* okozza, illetve az egyháznak a pappal való összetévesztése. Mivel a kálvinista papnak nincs meg az a hatalma, amely épen a mystikus lelkekre nézve oly lényeges hatással van a katolikus papnál, mivel a kálvinista pásztor nem képviseli, nem hordozza a szentséget másképp, csak személyes ethikai jellemereje szerint, s nem gépiesen ráruházott isteni kölcsönképen, szóval, mivel a kálvinista papból hiányzik a természetfeletti vonás, önhibáján kívül oka lehet azon lelkek elégedetlenségének, a kiknek fantasztikus materializmusa benne akarja érzékelni az érzékelhetetlent és ezért soha meg nem bocsájtja a kálvinista lelkipásztornak, hogy *csak* ember. Egy katolikus papnak mindig hamarabb megbocsájtják a tévedéseit és botlásait, mert az a szentség, amelyet képvisel, nem tartozik szorosan az egyéniségéhez és annak dacára is szentség marad, ennél fogva nála mentőkörülmény lehet az, hogy *ő is csak* ember. Ebből azonban következik egy nagy tanulság reánk nézve. Mi tudjuk és nem hogy tagadnók, de erélyesen hangoztatjuk, hogy a kálvinista lelkipásztor *ember*, de nagyon erőteljesen kellene azt hirdetnünk az életünkkel, hogy mégsem *olyan* ember, mint a többi, annál a szorosabb személyes kapcsolatnál fogva, a melyben Istenével és Megváltójával élnie kell. A lelkipásztornak *egész* élete, minden, de minden pillanata arra van szentelve, hogy a hitben folytonosan erősödve, belegyökerezne a Lélek örökkévaló világába; neki ezenkívül nincs más gondja és *ez*, csakis ez különbözteti őt meg híveitől. A jóra való *törekvés* mértékében és az arra való teljes elszántságban van tehát a lelkipásztor elsőbbsége. Most már, ha a lelkipásztor nemcsak hogy felette nincs hívei lelki nivójának, de egyenesen alatta marad, méltatlanná lett hivatásához és el nem kerülheti azt, hogy a gyülekezetben a pusztulás és rombolás okává legyen. Azonban hála Istennek, annyira nincs jogunk, mert okunk a szektáskodás okát egyházunkban itt keresni, hogy ha még lennének is egyes elszórt esetek, a melyek talán ide volnának visszavezethetők, nem tekinthetnők őket egyetemes, általános okoknak, hanem csak olyan tüneteknek, melyeket adott esetekben, radikális módon kellene gyógyítani. Van azonban itt mégis valami egyetemesebb, magában egyházunk jelenlegi szellemében és szervezetében rejlő baj, amely a papnak az egyházzal való helytelen összetévesztésére, s ebből kifolyólag magával az egyházzal való elégedetlenségre vezethet. Azonnal meglátjuk ezt a bajt, ha feltesszük ezt a kérdést: *mi az a kálvinista papi jelleg?* Hiába ütjük fel egyházi törvénykönyvünket: egy szót se mond róla. Hiába fordulnánk a konvethoz, a zsinathoz, nem mondanák meg. Ha körkérdéssel fordulnánk legtekintélyesebb embereinkhez, kettő sem adna rá egybehangzó feleletet. Nem bizony, mert a *kálvinista lelkipásztori életeszmény* egységes kialakulásáról és félre nem érthető egyöntetű

érvényesítéséről egyházunkban szó sem lehet. Elkezdve attól a világi véleményről, hogy kálvinista pap az, aki minden vasárnap, a hetedik napon egyet-kettőt prédikál tisztességes dolgokról; hat napon át pedig nyugszik babérain és így megfordítja a teremtető Isten eljárását, aki hat napon át dolgozott és a hetediken pihent meg; tovább át azon a nézeten, hogy kálvinista pap az, aki hat napon át szánt-vet, gazdálkodik, bankban ül, kereskedik, szekerезik és a hetediken prédikál; fel addig a meggyőződésig, hogy hat napig az iskolában van, a hetediken a templomban, vagy hogy mind a hét napon át a gyülekezetben van, vagy hogy örökké Isten színe előtt van és a magasabb világ jele a nép között: ezer és ezer egymásnak ellentmondó változatát kapnók a feleleteknek arra a kérdésre, hogy ki a kálvinista pap? Mindez pedig azt bizonyítja, hogy mi magunk nem vagyunk tisztában önmagunkkal. A célok és teendők ezerféle változatai között nem helyezkedtünk még rá a mindeneket egyesítő, a mindeneket ugyanazon egy lélek erejével átható és magyarázó egységes ideál alapjára. A lelkipásztor Istenben gyökerező és e világban kibontakozó áldott, gyümölcsöző életének az egyéni különbségek mellett is egységes typusa és mintája még formálódásban van. A mi konferenciáink végső célja is éppen az ideálok, a célok, a munka egységesítése a lelkek egységének megteremtésén át. Én újabb időkben végtelen örömmel látom a lelkipásztorok körében egy új és jobb szellem ébredését, amely éppen ennek a közösségnek megteremtésére tör; de ma még, különösen a világiaknál, a kálvinista papi hivatás és élet felől nincs semmi egységes és határozott vélemény kialakulva, s ha van, az kárunkra, rovásunkra van inkább, mint előnyünkre. Nincs annál érdekesebb is minden komikussága mellett is tanulságosabb dolog, mint a világi emberek között kutatni a feleletet e kérdésre: mi, vagy ki a pap? mi a dolga? miért van? van-e rá szükség? ti mit kívánnátok tőlünk? mire volna szükségetek a mi részünkről? Jól tudom, hogy éppen a protestantizmus lényegében rejlik a papi munkának is bizonyos szabadsága és mindig egyéni volta, mert a protestantizmus az egyéniségnek itt is szabad teret ad és ez jól is van így; de ha a teendők, a munka és a módszer egyénisége természetes is, a hit- és életközösség, az ideálban való mélységes egység viszont elengedhetetlen feltétel. E nélkül nem egy testület, nem egy szervezet, nem egy egységesen vezetett hadsereg vagyunk, hanem csak szervezetlen csoport, oldott kéve és aféle szabadcsapatokból álló seregtöredékek a szellem csatamezőin.

A kálvinista lelkipásztori jellegnek határozott és egységes ki-domborítása különösen *kifelé* jelent sokat, a társadalomban, a kultúrában, a nemzeti élet egész megvalósulási területén. *A világnak* kell azt egészen határozottan és félrenemérthető világossággal látnia, hogy ki a kálvinista pap, mit akar, mi a célja és munkája, mit *lehet* és *kell* tőle várni és mit *nem szabad* tőle várni és nála keresni? Hiszen a lelkipásztor

életnek ma, nálunk, talán épen az a szomorú, sokszor tragikus vonása, hogy míg minden olyat tőle várnak és követelnek, ami nem az ő dolga, de soha senki nem jön hozzá és nem keresi nála azt, amire csakis ő tudna segítséget, feletet, megoldást adni. Ebben mi is, egész egyházunk hibás, mert nem törekedett kellő erővel nyíltan és egyenesen kifejezni lényegét a világ előtt. Talán csak azok a szentség után epedő, szomorú lelkek is, akik kiábrándulva fordulnak el tőlünk, a semmi természetfeletti erővel nem rendelkező, szürke emberektől, s csak gyarlóságainkat látják meg, egészen más útra jutnának, ha tudnák, hogy bennünk testvért kell látniok és keresniök, akik csakis emberi szívünk szeretetével, de azzal aztán igazán átalvihetjük őket a halálból az életbe.

6. És itt kapcsolódik bele a kérdésbe egy olyan lelkipásztori tevékenység hangoztatása, amelynek hiánya, amint láttuk, főként a szekta vezetőinek ezzeléltelénél szerepel ok gyanánt, de általában az egész szektáskodás egyik döntő előidézője. *A személyszerint való lelkipásztori gond, a személyes lelkigondozás hiányára gondolok.* Ahhoz, hogy a világ, a gyülekezet, a segítség után epedő lelkek megismerjék, hogy ki a kálvinista lelkipásztor és mit kell tőle várniok, nála keresniök: az szükséges, hogy a lelkipásztor felkeresse ezeket a lelkeket egyenként, megismerje őket, kitárja előttük a lelkét, megmutassa ideáljait, átnyujtsa segítő kezét az utánnyúlónak. Hiába ülünk a parokhiánkon, várva, hogy a világ felkeres bennünket, s ha nem keres fel, elégedetten heverészünk abban a tudatban, hogy minden rendben van. Az embernek fia azért jött, hogy megkeresse, ami elveszett. Csak ha a lelkipásztor így, személyszerint megismertette magát híveivel, csak akkor fognak a lelkek feltárulni előtte, akkor fogják megmutatni sebeiket, kérni a gyógyítást. Csak a személyszerint való lelkigondozás fogja éltetővé tenni az ige-hirdetést, nem üres szólamná, hanem mennyei kenyérré az igét. A körülöttünk élő lelkek elhanyagolása azoknak sablonos, egyforma kezelését, illetve mellőzését eredményezi; az egyes, örökéletű lelkek sajátos problémáinak, ösztöneinek, kívánságainak, foglalkozásának és erényének ismerete nélkül lehetetlen igazi lelkipásztori munkát végezni. Ha a lelkipásztor személyszerint ismerné híveit, látná mindenikben azt, amit növelni és azt, amit visszafejleszteni kell, ezzel kirántaná a talajt a szekta alól. Mikor még nem késő, akkor adhatna orvosságot a sóvárgó lélek beteges vallásos, erkölcsi, intellektuális ösztöneinek; akkor terelhetné helyes irányba félszeg ambícióit, orvosolhatná ezeket ingerlő külső helyzetét és körülményeit. A szekta a gondozatlan, tömegként kezelt, nagyon is egyéni lelkek betegsége lévén, idejekorán való irányításuk és a mi a fő, foglalkoztatásuk megmentheti őket. De ami a fő, a személyszerint való lelkigondozás, ha lassanként áthatotta az egész gyülekezetet, megváltoztatja a *gyülekezeti szellemet magát*, mint a hogy a kovász az egész tésztát megerjeszti. Miután a lelkipásztor nemtörődömsége folytán

kialakuló élettelen és gyümölcstelen gyülekezeti élet adja a szekta talaját, csakis az ő lelkipozítása javíthatja meg ezt a talajt. E lelkipozításnak egyházunk egészében még híjjával vagyunk, a munka módszereinek, eszközeinek feltárása csak a legutóbbi időkben indult meg; de amily mértékben áthatja majd egyházunkat, olyan mértékben szűnik meg a szektáskodás veszedelme reánk nézve.

7. Végül fel kell még hoznom a szekta keletkezésének okául egyházunkban az *egyházfegyelem* hiányát is, amely szintén a lelkipozítás elhanyagolását mutatja. Egyházfegyelem alatt a gyülekezet önfegyelmezését értjük, amelynek közege a presbiterium, élén a lelkipásztorral; célja részben és főképpen a gyülekezet eleven vallásos és erkölcsi életében a hanyatlás és züllés megelőzése, másfelől a romlás erőteljes megtorlása. A megelőzést a gyülekezet szervezése, a megtorlást a gyülekezet erkölcsi súlyának minden bűnnel szemben való szigorú érvényesítése útján gyakoroljuk. Az egésznek alapja a *gyülekezet felelősségérzete*, mindenkinek önmagáért és másért érzett komoly és szent felelősége és e felelőségnek a jó érdekében való latbavetése. Nem szándékozom itt részletezni, a kérdést a nyári konferencián szélesen fejtegettem, csak rámutatok, hogy egy szervezett, fegyelmezett gyülekezetben mindig épen olyan nehéz gyökeret verni a szektának, amint az edzett és fegyelmezett testben a betegségnek. Az egyházfegyelem egyetemes elhanyagoltsága egyházunkban épen gyöngeségünket, a betegségre való hajlandóságunkat mutatja. Az a tény, hogy ma már nem is *merünk* egyházfegyelmező munkát gyakorolni, mindennél jobban bizonyítja romlásunkat, öntudatunk pusztulását. Ez teszi ránknézve igazi nagy veszedelemmé a szektákat.

III.

Habár nagyon vázaltszerűen is, azt hiszem, mégis legalább rátapintottam azokra az okokra, melyek egyházunkban a szekta keletkezését eredményezhetik. A baj okainak e feltárásával előírt kötelességemnek lehetőleg eleget tettem. Helyet adok tehát ama kérdés tárgyalásának, hogy hogyan védekezzünk a szekták ellen? Ítéletem szerint még csak egy dolog tartozik az én munkáim körébe itt, éppen abból a szempontból, hogy a védekezés kérdése helyes látószögbe legyen állítható. A védekezés kérdésének tárgyalásait ugyanis annak megállapítása szabályozza, hogy *mennyiben tekintendő a szekta egyházunk ellenségének?* A szekta, mint a prot. egyház betegsége, kétségtelenül pusztító, romboló nyavalyája s így ellensége is az egyháznak. De meg kell gondolnunk azt, hogy a szektát magát beteg, szánandó, tévedező lelkek alkotják, akiknek maguknak volt ellensége elsősorban az az egyház, amely jobbat adni nem tudott a jobbért sóvárgó lelkeknek. Tulajdonképpen nem a

szekta az ellenség, hanem az egyház ellensége magamagának, amidőn elnézi a kebelében fellépő veszedelem terjedését. Nem akarok elébevágni a dolognak, csak megjegyzem azt a meggyőződésemet, amelyet tapasztalásból szereztem és a mások tapasztalásai által megerősítését is nyertem, hogy magával a szektával való harc, akár a lélek visszanyerése, akár kiírtásuk, elüldözésük szempontjából és érdekében, alighanem örökre eredménytelen marad. A lelki makacsságnak ott kifejlődő formája ellen nem igen van gyógyszer. De véleményem szerint erőnket nem is annyira a meglevő szekta ellen kell harcba vinnünk, nem annyira azon kell fáradsunk, hogy akár értelmi, akár erőszakos úton meggyőzzük, vagy megsemmisítsük a már elidegenedett elemet. Úgy tapasztaltam, hogy hasonlóan azokhoz a mérgekhez, melyek kis mértékben a legjótékonyabb orvosságok, a mi gyülekezetünk megfelelő kezelése mellett a szekta mindig, mint a vallásos élet jótékony megmozgatója, hullámba hozója és élesztője a vallásos élet iránti állandó érdeklődés ébrentartója, hat a gyülekezetekre, a tört. egyházra. Emellett eljöhét az az idő, amikor a szektáskodó az elhagyott egyházban felfedezi, meglátja azt a jótékonyt, amit akkor nem vett észre és a lélek önmagától visszahajolhat elhagyott anyja kebeléhez. De éppen ezért van nekünk szükségünk minden erőnkől a saját meglevő és el nem veszített gyülekezeteink belső életerejének éppen a mi, lelkipásztorok személyes, élő, diadalmas energiája, vallásos élete általi fölfokozására, felvirágoztatására és gyümölcsöztetésére. A virágzó, élő, kálvinista gyülekezetek hatalmasan lobogó, egészséges vallásos élete lesz a szektáskodás egyetlen igazi, mert belső orvosszere. Elsősorban nekünk, lelkipásztoroknak, általunk pedig a magyar kálvinista egyház egyetemének, mikor a szekták elleni küzdelemmel foglalkozunk, meg kell hallanunk egy komoly, szívbe markoló, mennyei szózatot:

— Orvos, gyógyítsd meg magad!

M. S.